

*Gaviones de protección carretera Las Pilas,
Cantón Río Chiquito, San Ignacio, Chalatenango
(Foto: TRIFINIO/GTZ)*

Rujikib'axik ri ruwajuyu:

Jun chi ke ri nimaläj taq samaj kan e k'atzinel ja ri yejikib'äx ri ruwajuyu' richin nqaya' b'a' ruchuq'a' ri k'ayewal nok'ulun pa ri tinamiit akuchi' k'o wi ri GLR rihin k'a:

- Ri k'ayewal pa ruwi' ri ul nalatäj je' pa ri tinamiit, ruma k'a ri' k'atzinel chi ri winaqi' richin ri tinamiit yeya'on ri na'oj pa ruwi'.
- Ri na'oj pa ruwi' ri GLR man jachon ta ruq'ab'al, re' nb'eruk'ama' k'a pe k'ayewal pa ruwi' ri man ntikir ta yerilij chuqa' yeruto' konojel ri winaqi' ri nkitij poqon pa ruq'a' ri k'ayewaql je', man k'a yeto'ox ta kuma ri k'amöl taq b'ey.

Richin k'a njikib'äx ri runuk'ulem jun moloj pa taq tinamiit, k'atzinel k'a nya'ox ruchuq'a' ri e k'o chik pe, tirichinaj k'a ri ruknoxik to'ik richin ruq'atik ri k'ayewal. Pa re moloj re' k'o chi yek'oje' ri k'amöl taq b'ey richin ri jujun moloj e k'o pa ri tinamiit, k'o k'a chi nkixim ri samaj rik'in ri nsamäj pa ruwi' ronojel ri lximulew.

Ri kisamaj ri winaqi' re' k'o chi k'o jun rub'anikil, achi'el re k'o qa:

- Ri runuk'i'k chuqa' ri kijikib'axik ri kan e k'o chik richin ri GLR, rik'in ri k'amöl taq b'ey richin ri tinamiit chuqa' ri winaqi' ri kitz'eton apo chi petenäq jun ki'ayewal pa kib'ey.
- Tijonik pa ruwi' rub'eyal ri ruch'ob'onik ri rusolik ri ul.
- Runik'i'k ri rulewal ri k'ayewal pa ruwi' ul, k'o chi k'o runuk'samaj richin nq'at ri k'ayewa chuqa' runuk'ik ri samaj.
- K'o cih k'o jun jeb'al rutzijoxkil ri samaj chuqa' ri jalajöj ta winaqi' ye'ok chupam, chuqa' k'a ri konojel ri ajk'ayij.

... Ri Runuk'ulem

Ja ri jalajöj taq samaj richin manäq janipe' k'ayewal nb'ekulwachitäj, k'o chianinäq chuqa' pa ri ramaj nb'analox je' ri samaj chuqa' k'a richin nutzir pe chik ruk'ojlem ri tinamit.

Ri rujuk'ik jun samaj ri kan yalan rejqalem chuqa' kan k'atzinel, richin nilix chuqa' nq'at chwäch jun k'ayewal, richin k'a nq'at k'a ri retzelal ri k'ayewal chuqa' k'a nch'uch'ujir ta b'a' ri q'axomal nuya' kan.

K'o k'a chi nya'ox apo rejqalem ri achike k'ayewal petenäq chiqawäch, kitijoxik ri winaqi', ri rutojtob'exik kisamaj ri mek'ek'el to'nela' chuqa' ri ruximik ri samaj richin nsol k'a ri k'ayewal. Ri runuk'ulem apo, ntikir k'a el rik'in runuk'ulem ri smaj, simón samaj kik'in ri moloj aj juk'an chik taq ya', nb'analox k'a ri tojtob'enik, richin k'a nkitijoj ki' ri winaqi' chuqa' k'a ntz'et wi ri jalajöj moloj yeto'on chuqa' k'a ri winaqi'.

Ri runuk'ulem ruk'wa'n k'a oxi' ruwäch samaj kan k'atzinel:

- Runuk'ulem ri moloj rik'in ri aj juk'an chik taq ya' chuqa' k'a rujikib'axik kisamaj ri moloj e aj wawe'.
- Runuk'ulem chuqa' simón samaj pa ri rub'eyal jikib'an chik.
- Rutojtob'exik ri na'oj richin njikib'äl wi ri winaqi' e k'o yetikir rik'in rusolik ri k'ayewal aninäq, richin k'a njike' ri rub'eyal ri samaj.

Rukanoxik to'ik richin to'ik chuqa' k'iyirsanem.

Wi nqajo' nqatz'et chi ri k'ayewal jun rutojb'alil ri achike je' yeqab'än roj winaqi', nq'ax k'a chi qawäch ri chi ri kaq'iq' jäb', q'equ'n taq jäb', ul, nimaläj taq saq'ij, nimaläj taq k'atik, k'abraqän chuqa' ch'aaq' chik, ninimatej roma ri man ja' yeqab'anala', achi'el ta ri manäq ta ya'on rub'eyal ri rub'anik ye taq jay, ri tiko'n man pa rub'eyal yeb'an, ri ruqasaxik ri loq'oläj taq che'.

Re' nb'eruya' chi tzij chuqa' nujikib'a' chi wi roj nqaya' rejqalem ri nqaq'ät chwäch ri k'ayewal, yojtikir chuqa', yojtikir k'a ri' nqaq'ät chuqa' nqaya' ta ruchuq'a' jun k'ayewal; ruma k'a ri toq tik'amon nqanuk' qi' richin nqakanoj rub'eyal nqaq'et chwäch ri k'ayewal pa qatinamit, richin k'a ri chwa'q kab'ij yojb'ek'ase' k'a rik'in kikotemal.

Ri etamab'äl ruya'on kan chiqe ri K'iyirsanem pa qatinamit: k'amöl taq b'ey, winaqi' ri kinuk'un ki', moloj ri kinuk'un ki' pa ruma ri k'ayewal je', moloj richin ri tinamit richin ri k'iyirsanem chuqa' ri ch'aaq' chik ri kimolon ki' richin nkikanoj ri ch'uchujilnem pa ri tinamit.

Kan k'atzinel k'a chuqa' nqaya' rejqalem chi wi qanuk'un qi' richin nqakanoj ri kikotem pa ri qatinamit jun rub'eyal ri nqanuk' ri rukanoxik ri kikotemal richin ri utzilal, k'an k'atzinel k'a.

Ri nqakanoj ta chi yojk'ase' ta rik'in ri b'eyomäl qachiajin, rik'in ka' ri kina'oj ri qawinaq jun chi ke ri utziläj taq na'oj chuqa' ruxe'el ri rukanoxik ri kikotemal richin nqaq'et ri k'ayewal pa taq qatinamit.

Ronojel k'a re' nb'ruq'i' runuk'ik ri samaj tz'ib'atel qa:

- GLR na'oj richin ri qaxim nqapach'uj ri runuk'lem ri samaj richin nqaq'i' jun utziläj na'oj chuqa' richin nqasol ri k'ayewal yeqil chi aninäq.
- Nqaya' ruchuq'a' ri samaj pa qatinamit, ri nb'eruq'i' k'a chi ri k'iyirsanem kikotemal pa rulewal ri qatinamit yojrutijoj, yojruq'il, yojrunuk', nuk'ut achike samaj tikirel chuqa' yojtikir nqab'än chi qajujunal, pa ri jujun ruq'ab'al samaj.
- Nto'on ka' richin rujikib'axik ri rub'eyal nb'an ta ri samaj pa qatinamit kuma ri k'amöl taq b'ey.
- Jun K'awomanem jun k'iyirsanem pa jun utziläj rub'eyal akuchi' qonojel nqatz'et achike rub'yeal nqajikib'a' ronojel ri nk'atzin pa qak'aslem, man k'a nqatz'ila' ta jun chi peraj qak'aslem.

Tiqetamaj k'a achike ri ul

¿Achike ri ul?

Ri ul, ja ri' ri xeq, ulew, chuqa' ch'aaq' chik kib'anikil ri yeb'e qeb'eqo' pe chwäch jun juyu'.

¿Achike chi ul e k'o?

K'atzinel qetaman achike rub'eyal yesilon je' ri rupam ri ulew, richin k'a ke ri' qetaman k'a kiwäch richin nqatz'et ri rub'eyal nqaq'ät chwäch ri k'ayewal nkiya' pa qak'aslem, richin k'a chuqa' ke ri' nqajikib'a' kik'ojlem. K'o waqi' rub'anikil nsilon ri ruwach'ulew: ri nb'etzaq pe, ri nupiskolij ri', ri nqeb'eqo' pe, ri nkipiskolila' k'a pe ki', ri yeb'eq'aj pe, ri yeb'oqob'o' pe, ri yeq'ipiq'o pe. Chi kijujunal k'a re' njachatej k'a kiwa' ruma ri: ruwäch ri ulew, ruma b'ok rupam, chuqa' k'a ri xeq.

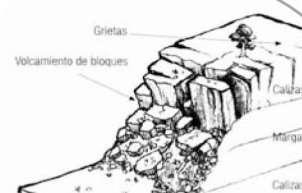
Ri nb'etzaq pe

Re nk'ulwachitäj toq ri xeq nb'e'el pe chwäch jun juyu' ri yalan pa'al ruwäch, yalan k'a nuk'ul kaq'iq', nropin k'a chuqa' nsurül k'a, re' nub'an nrojaj k'a ri rub'anikil ri ruwa juyu'. Stape' ri xb'etzaq pe xa ko'l, kan nuchäp k'a pe ruchuq'a' ri nipe.

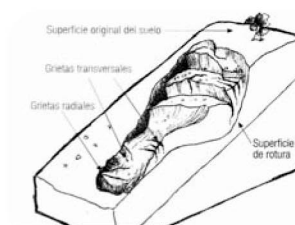
Ri nupiskolij pe ri

Re jun ul re' nk'ulwachitäj ruma ri ruwajuyu' raq'arik b'a', chuqa' kow k'a b'a' ri xeq, (k'o re' eb'uyul b'a') k'o k'a kowläj taq xeq pa ruwi' ri eb'uyul, ja ri' nb'anon chi nupiskolij ri' ri ul.

Ri nqeb'eqo' pe

Toq npe re jun ul re' nb'e'el pe chupam ri ruwach'ulew, k'olok'ik' k'a. Ri k'olok'ik nupo' ri' nub'en pe ke ri' chupam ri ul. K'o cha k'a ri ke ri' ruwäch ri ul, k'o ri pa raqän ri ul, chuqa' k'a ri ke ri' nub'an ri ruxe' ri ul. Re ul re' jalajöj k'a rub'eyal nb'eqa pe, nuchäp k'a ruchuq'a' toq nb'eqape toq janila jäb' k'o.

Ri nupiskolila' pe ri'

Re ul re' nipe ri ruwach'ulew, nb'etzub'utzu' pe chuqa' k'o re' chi ruxe' nb'e'el pe, ri jäb'ojik b'a', nusurila' k'a pe ri'. Re' rub'eyal nsilon nipe, ja ri xeq nb'anon richin chuqa' k'a ri rukowil ri xeq chuqa' k'a ri ulew. Toq re ul re' nipe, eqal k'a b'a' nb'eqa pe. Toq xa ulew, chanin nipe, xa xe k'a chuqa' wi k'o jäb'.

